

Statens venstre hånd og statens højre hånd

Interview med Pierre Bourdieu¹

Spørgsmål: *Et af de seneste numre af Actes de la recherche, som De udgiver, havde sociale lidelser som tema.² Det indeholder adskillige interviews med folk, der ikke kommer til orde i medierne: unge fra forsømte boligkvarterer, småbønder, socialarbejdere. Rektoren for en gymnasial skole med problemer giver fx udtryk for sin bitterhed: i stedet for at koncentrere sig om at formidle viden er han mod sin vilje blevet en slags politibetjent. Tror De at individuelle og anekdotiske vidnesbyrd, som disse, kan fremme indsigten i en kollektiv elendighed?*

Bourdieu: I vores undersøgelse af sociale lidelser møder vi mange folk, der – ligesom denne skoleinspektør – er ofre for modsætningerne i den sociale virkelighed, og som oplever dem som personlige problemer. Jeg kunne også citere en projektleder, der har ansvaret for at koordinere alle foranstaltningerne i et "forsømt" kvarter i en mindre by i det nordlige Frankrig. Han konfronteres med modsætninger, der er det ekstreme udtryk for de problemer, som alle dem vi kalder "socialarbejdere" for tiden oplever: familierådgivere, ungdomspædagoger, underordnede funktionærer og ligeledes i stigende omfang lærerne i de forskellige skoleformer. Disse faggrupper udgør, hvad jeg kalder statens venstre hånd, alle dem der arbejder indenfor rammerne af de såkaldt udgiftskrævende ministerier, der inden for staten er sporene fra tidligere tiders sociale kampe. De står over for statens højre hånd, teknokraterne i finansministeriet, i de offentlige og private banker og i de ministerielle kontorer. En række af de sociale

¹ Interview med R. P. Droit og T. Ferenczi fra *Le Monde*, 14. januar 1992, trykt i Pierre Bourdieu, *Contre-feux*, Paris: Éditions Liber-Raisons d'Agir, 1998, s. 9-17.

² "La souffrance", *Actes de la recherche en sciences sociales*, no. 90, décembre 1991, og P. Bourdieu et al.: *La misère du monde* (Paris 1993) / *The Weight of the World* (Cambridge 1999).

kampe, som vi ser nu (og fremover vil komme til at opleve), er udtryk for den lavere statsadels oprør mod den ledende statsadel.³

Spørgsmål: *Hvordan forklarer De denne forbitrelse, disse former for fortvivlelse og disse oprør?*

Bourdieu: Jeg tror statens venstre hånd har følelsen af, at den højre hånd ikke længere ved, eller endnu værre, i virkeligheden ikke vil vide, hvad den venstre hånd gør. I hvert fald vil den ikke betale for det. En af de vigtigste grunde til alle disse menneskers fortvivlelse er, at staten har trukket sig tilbage, eller er ved at trække sig tilbage fra en række områder af det sociale liv, som den tidligere tog sig af og var ansvarlig for: socialt boligbyggeri, public service radio og TV, offentlige skoler, offentlige hospitaler osv., hvilket – i det mindste inden for nogle af områderne – er så meget mere foruroligende og skandaløst, efter som det er gennemført af en socialistisk regering, af hvilken man i det mindste havde kunnet forvente, at den ville optræde som garant for de offentlige tjenester og vederlagsfrie tilbud til alle "uden persons anseelse" ... Det, der beskrives som en politisk krise, og som kaldes anti-parlamentarisme, er i virkeligheden en fortvivlelse over, at staten svigter som garant for de offentlige interesser.

Det forhold, at socialisterne ikke er så socialistiske, som de gerne vil forgive at være, er der ingen der tager anstød af: det er hårde tider og spillerummet for at handle er begrænset. Men det overraskende er, så meget de har bidraget til at undergrave tilliden til det offentlige: for det første ved deres handlinger i form af alle mulige foranstaltninger og politiske tiltag (jeg vil kun nævne medierne...), der tager sigte på at afvikle de sociale goder, som er opnået med *velfærdsstaten*, og måske frem for alt ved i den offentlige diskurs at lovprise private virksomheder (som om foretagsomhed kun kan udfolde sig i en privat virksomhed) og at opmuntre de private interesser. Alt dette er noget chokerende specielt for dem, der sendes frem i forreste linje for at udføre det såkaldte "sociale" arbejde for at kompensere for markedslogikkens mest utålelige mangler uden at give dem midlerne til at udføre deres arbejde ordentligt. Hvordan kan de undgå at få en følelse af konstant at blive snydt og ladt i stikken?

Man burde for længst have forstået, at deres oprør strækker sig meget længere end til spørgsmålet om løn, selv om den løn der bevilges er et utvetydigt udtryk for den værdi arbejdet og de arbejdere, der udfører dette arbejde, tillægges. Nedvurderingen af en arbejdsfunktion viser sig først og fremmest i den mere eller mindre latterligt lave løn den tildeles.

Spørgsmål: *Tror De, at politikernes handlingsspillerum virkelig er så begrænset?*

³ Der hentydes her til Pierre Bourdieus bog *The State Nobility – Elite Schools in the Field of Power* (1996). O.a.

Bourdieu: Det er uden tvivl meget mindre begrænset, end de vil have os til at tro. Og i hvert fald er der et område, hvor de regerende har ubegrænset spillerum: det symbolske (rum). Eksemplarisk adfærd burde opfattes som en pligt for alle offentligt ansatte, specielt når de påberåber sig traditionen om at tjene de svagestes interesser. Men hvordan kan man undgå at komme i tvivl, når man ikke bare ser eksempler på korrupsion (undertiden quasi officielt, når nogle ledende embedsmænd tildeles bonusser) eller eksempler på forræderi over for det offentlige (ordet er uden tvivl for stærkt: jeg tænker på privatiseringer [*pantouflage*]⁴), men også alle former for uretmæssig tilegnelse af offentlige goder, begunstigelser og tjenesteydelser til private formål: nepotisme, favorisering (vore ledere har mange "personlige venner" ...),⁵ klientelisme?

Og så har jeg endnu ikke nævnt de symbolske profitter! Fjernsynet har uden tvivl bidraget lige så meget som den udbredte bestikkelse til at nedbryde de (stats)borgerlige dyder. Det har tiltrukket og hjulpet nogle selvoptagne og selvpromoverende typer frem på den politiske og den intellektuelle scene, som frem for alt er optaget af at blive lagt mærke til og beundret ["m'as-tu-vu?"]; i total modsætning til de værdier, der tidligere karakteriserede den offentlige funktionærs eller den politisk aktives stilfærdige hengivenhed for fællesskabets interesser. Det er den samme egoistiske bekymring om at blive lagt mærke til (ofte på bekostning af nogle rivaler), der kan forklare, at brugen af "kundgørelses-effekten" [*effets d'annonce*]⁶ er blevet en så almindelig praksis i det politiske arbejde. For mange ministre synes en foranstaltning kun at have værdi, hvis den kan kundgøres og betragtes som gennemført samtidig med at den offentliggøres. Kort sagt, den omfattende korrupsion, der fører til skandaler, når den bliver afsløret, fordi den synliggør misforholdet mellem de erklærede værdier og praksis i den reelle virkelighed,⁷ er kun det ekstreme udtryk for alle de almindelige små "fejltrin": at skilte med et stort luksusforbrug og ivrigt at tilegne sig materielle og symbolske privilegier.

⁴ Det franske ord betegner det forhold, hvor ledende embedsmænd overgår fra ansættelse i staten til ledende positioner i private virksomheder ('de skifter tøler') – det kan fx være som rådgiver eller konsulentvirksomhed for sin tidligere offentlige myndighed, eller som leverandør af tjenesteydelser til offentlige myndigheder fx renovation, privat ældreomsorg eller privathospitaler, eller det kan bare være som leder af en koncern som fx DONG, der samordner og privatiserer de tidligere kommunale og selvejende energiforsyningsvirksomheder. O.a.

⁵ Der hentydes til Francois Mitterand (fransk præsident 1981-1995), der var kendt for at belønne sine "trofaste venner" med fede ben og udnævnelser til vigtige poster. O.a.

⁶ Med dette udtryk henviste Bourdieu (i 1991) til den socialistiske minister Jack Lang, der for det meste begrænsede sit politiske arbejde til demonstrative kundgørelser af spektakulære beslutninger, hvis eneste "effekt" for det meste var, at han kom i medierne ("stjal overskrifterne"), og at beslutningerne som regel aldrig blev fulgt op. Denne form for politik, som Johannes Andersen har kaldt "Politik som diskursiv praksis" (1991), er efterhånden blevet standard: Medierne sætter fokus på enkelt-sager, og ministrene annoncerer straks en handleplan og/eller en lovændring. Både for medierne og for politikerne drejer det sig om at stjæle overskrifterne i medierne. Siden 2001 har Fogh Rasmussen regeringerne nærmest institutionaliseret en sådan praksisform som "værdipolitik". O.a.

⁷ Jf. hertil fx "Det politiske felt og symbolsk magt" i dette temanummer. O.a.

Spørgsmål: *Hvordan opfatter De, at borgerne reagerer på den situation, som De her beskriver?*

Bourdieu: Jeg har for nylig læst en artikel af en tysk forfatter om det gamle Ægypten. Han viser, hvordan der var to ting der blomstrede op i en periode med mistillid til staten og de offentlige goder: blandt de regerende medførte den manglende respekt for de offentlige anliggender en *øget korruption*, og blandt de dominerede medførte håbløsheden med hensyn til de verdslige goder en *øget religiøsitet*. På samme måde har man nu det indtryk, at borgerne, der føler sig afvist af staten (der, når det kommer til stykket, kun kræver materielle skatter og slet ikke hverken hengivenhed eller engagement), selv tager afstand fra staten og betragter den som en fremmed magt, som de så vidt muligt udnytter til deres private interesser.

Spørgsmål: *De talte om de regerendes ubegrænsede spillerum inden for det symbolske område. Det drejer sig ikke kun om den moralske adfærd, der blev nævnt. Det drejer sig også om sprogbrugen, ideer der kan mobilisere. Hvordan vil du forklare den aktuelle mangel på sådanne ideer?*

Bourdieu: Man har talt meget om de intellektuelles tavshed. Det, som overrasker mig, er politikernes tavshed. De mangler i ekstrem grad mobiliserende idealer. Det skyldes uden tvivl professionaliseringen af det politiske arbejde, og at de forudsætninger, der kræves af dem, der vil gøre karriere i partierne, i stigende grad udelukker engagerede fagfolk. Uden tvivl er det også, fordi definitionen af politisk arbejde er ændret med fremkomsten af en gruppe politikere, der på uddannelsesinstitutionerne (for politisk videnskab) har lært, at man hellere skal tale om styring og ledelse end om selvbeher-skelse, og at det i hvert fald er nødvendigt (i sin sprogbrug) at foregive økonomisk rationalitet for at virke seriøs eller helt enkelt for at udgå at se umoderne og gammel-dags ud.

Fastlåst i IMFs (Den Internationale Valutafonds) snæversynede og kortsigtede økonomistiske verdensanskuelse, der også skaber problemer (og vil skabe problemer fremover) i Nord-Syd relationerne, undlader alle disse politikere, der kun er halv-studerede i økonomiske anliggender, selvfølgelig at tage hensyn til de reelle omkostninger – både på kort, men specielt også på længere sigt – af den materielle og psykologiske elendighed, der er den eneste sikre konsekvens af den økonomisk legitimerede *Realpolitik*:⁸ afvigende adfærd, kriminalitet, alkoholisme, trafikulykker osv. Også her ved den højre hånd, der er besat af spørgsmålet om at holde de økonomiske budgetter, ikke noget om de problemer den venstre hånd oplever, når den konfronteres med de "budgetmæssige begrænsningers" ofte meget bekostelige konsekvenser.

⁸ Tysk i original. O.a.

Spørgsmål: *Er de værdier, som staten tidligere lagde til grund for sine indgreb og offentlige tilbud, ikke længere troværdige?*

Bourdieu: De første til at lade hånt om disse værdier er ofte netop dem, der skulle stå vagt om dem. Kongressen i Rennes⁹ og amnestiloven¹⁰ har bidraget mere til at miskreditere socialisterne end ti års antisocialistiske kampagner. Og en "omvendt" politisk aktivist (i alle ordets betydninger) gør mere skade end ti modstandere. Men ti år med socialisterne ved magten har formået at fuldføre det projekt, der blev indledt i 1970'erne i liberalismens navn, og som gik ud på at nedbryde tiltroen eller tilliden til staten og ødelægge velfærdsstaten [*l'État-providence*]. Jeg tænker her specielt på boligpolitikken.¹¹ Den havde som erklæret formål at trække småborgerskabet væk fra de almennyttige boliger (og dermed fra "kollektivismen") og knytte det til privatejede familieboliger eller ejerlejligheder. Denne politik er på en måde kun lykkedes alt for godt.¹² Dens konsekvenser illustrerer det, jeg lige har sagt om de sociale omkostninger ved bestemte økonomiske praksisformer ("budgetstyring"). Denne politik er uden tvivl hovedårsagen til den rumlige segregation / opdeling, og dermed de såkaldte "forstadsproblemer".¹³

Spørgsmål: *Hvis man ville definere et politisk ideal, skulle det altså være en tilbagevenden til ideen om staten og de offentlige velfærdsgoder. De deler her ikke alle andres mening.*

Bourdieu: Alle andres mening, hvis mening er det? Er det de folk, der skriver i aviserne? Er det de intellektuelle, der taler for "mindre stat", og som alt for hurtigt synes at ville afskaffe det offentlige og de offentlige interesser i det offentlige ("almenvellet")? ... Vi ser her et eksempel på effekten af, at grupper med fælles overbevisninger (eller "tro") uden nærmere begrundelse sætter nogle absolut diskutabile teser uden for diskussionen.¹⁴ Man burde her analysere de "nye intellektuelles" kollektive arbejde. De har skabt et klima, der har begunstiget statens tilbagetrækning¹⁵ og i videre forstand den generelle indordning under økonomiens

⁹ Der henvises til Socialistpartiets kongres (15.-18. marts 1990), hvor modsætningerne mellem lederne for de forskellige tendenser i partiet (Lionel Jospin, Laurent Fabius og Michel Rocard) blev trukket meget klart op. O.a.

¹⁰ Der refereres til en lov, som primært gav amnesti til de generaler fra den franske hær i Algeriet, der ledede et kup-forsøg mod de Gaulles regering (april 1961). O.a.

¹¹ Se hertil fx P. Bourdieu; *The Social Structures of the Economy* (2005), spec. kap. 2. O.a.

¹² Ibid. kap. 3 og "Conclusion: The Foundations of Petit-Bourgeois Sufferings", spec. s. 186. O.a.

¹³ Jf. hertil Troels Schultz Larsen (*Praktiske Grunde* 3/2009) om "De forsømte boligområder" i Danmark. O.a.

¹⁴ Bourdieu henviser her til "de nye intellektuelles" tavse indforståethed med den nyliberalistiske økonomistiske dagsorden, som en variant af symbolsk vold – se hertil fx om "det akademisk ubevidste" og "de medieintellektuelle" i foredraget om *Forskning og handling*, *Praktiske Grunde* 3-4/2007, s. 26-28. O.a.

¹⁵ Se hertil "Transformations in the Structure of the Field of Power" i *The State Nobility* (1996, s. 338) om "de nye intellektuelle": *the managerial intellectuals*, de "professionelle" ledere; og det centrale kapitel i *Weight of the World* (1999), s. 181-188 om statens tilbagetrækning. O.a.

værdiorientering. Jeg tænker her på det man har kaldt "individualismens tilbagevenden"; det drejer sig om en slags selvopfyldende profeti, der tenderer til at nedbryde velfærdsstatens filosofiske grundlag og frem for alt forestillingen om det kollektive ansvar (for arbejdsulykker, sygdom og social elendighed), denne den sociale (og sociologiske) tænknings helt grundlæggende landvinding. Den tilbagevendte fokusering på individet tillader også, at man kan "give offeret skylden": han eller hun er alene ansvarlig for sin egen ulykke, og at man kan prædike doktrinen om *self help*¹⁶; og alt dette under dække af den utrætteligt repeterede nødvendighed af at begrænse virksomhedernes (og statens) udgifter.

Den panikreaktion, som krisen i '68 fremkaldte: en symbolsk revolution, der ry-stede og foruroligede alle med en mindre kulturel kapital, og som skabte gunstige betingelser for en kulturel restauration, der betød, at de omtalte politiske statskundskabs-termer (*la pensée Science-Po*) erstattede "formand Maos tanker" (efterfølgende forstærket af det – uventede – sammenbrud af de sovjetiske regimer). I den intellektuelle verden pågår der i dag en kamp, som går ud på at skabe og udbrede nogle "nye intellektuelle", altså en ny definition af de intellektuelle og deres politiske rolle, en ny definition af filosofien og af filosofferne, der for fremtiden vil være optaget af slørede diskussioner om en politisk filosofi uden fagligt teknisk indhold, en samfundsvidenskab begrænset til valgaftens-politologi og til ukritiske kommentarer til uvidenskabelige kommercielle meningsmålinger. Platon havde et meget rammende ord for den slags folk: *doxosoffer*; disse "menings-magere-der-opfatter-sig-selv-som-videnskabelige" (jeg gengiver her ordets tredobbelte betydning) formulerer politiske problemer i de samme termer som forretningsmændene, politikerne og de politiske journalister (altså lige netop dem der har råd til at bestille og betale opinionsundersøgelser...).

Spørgsmål: *De har lige nævnt Platon. Kan sociologens holdning sammenlignes med filosofiens?*

Bourdieu: Modsat doxosoffen sætter sociologen, ligesom filosofen, spørgsmålstegn ved de indlysende selvfølgeligheder og specielt, når de præsenterer sig som spørgsmål – egne eller andres. Det protesterer doxosoffen inderligt imod, og han opfatter det som politisk tendentiøst at anfægte den helt igennem politiske underkastelse, som den ubevidste overtagelse af nogle *almindelige sandheder* [*lieux communs*] – i Aristoteles' betydning – indebærer: dvs. nogle begreber eller teser ud fra hvilke man argumenterer, men som ikke gøres til genstand for diskussion.

Spørgsmål: *Har De ikke på en måde en tendens til at gøre sociologen til en filosof-konge, der alene kender de virkelige problemer?*

¹⁶ Engelsk i orig. O.a.

Bourdieu: Det jeg frem for alt forsvarer er muligheden for og nødvendigheden af den kritiske intellektuelle, og først og fremmest kritikken af den intellektuelle *doxa*, som doxosofferne udspreder. Der eksisterer ikke noget virkeligt demokrati uden en ægte kritisk modmagt. De intellektuelle udgør en sådan meget betydningsfuld modmagt. Derfor betragter jeg bestræbelserne på at miskreditere de nulevende og afdøde kritiske intellektuelle – Marx, Nietzsche, Sartre, Foucault og andre, som man slår sammen under etiketten "Pensée 68"¹⁷ – for at være lige så farlige som bestræbelserne på at nedbryde de offentlige aktiviteter, og alle disse bestræbelser indgår i den samme verdensomspændende restaurationsbestræbelse.

Jeg ville selvfølgelig hellere have haft, at alle intellektuelle altid havde levet op til det enorme historiske ansvar, der tilkommer dem, og at de i deres handlinger altid havde investeret ikke alene deres moralske autoritet men også deres intellektuelle kompetence – på samme måde som Pierre Vidal-Naquet, bare for at nævne et eksempel, der investerede al sin viden om videnskabelige historiske metoder i en kritik af fejlagtige anvendelser af historien.¹⁸ Men når det er sagt, så "afviser jeg at vælge det mindste af to onder", for nu at citere Karl Kraus. Jeg har ikke meget til overs for de "uansvarlige" intellektuelle, men jeg er endnu mindre glad for de ansvarlige "intellektuelle" (de omtalte "nye intellektuelle" i ledende positioner), disse alvidende hurtigskrivere [*polygraphes polymorphes*], der producerer deres årlige skrivelser mellem et par bestyrelsesmøder, nogle pressekonferencer med tilhørende receptioner og gentagne optrædener i TV.

Spørgsmål: *Hvilken rolle ønsker De så, de intellektuelle skal spille specielt i relation til skabelsen af et samlet Europa?*

Bourdieu: Jeg ønsker at forfatterne, kunstnerne, filosofferne og videnskabsfolkene kan gøre sig gældende inden for alle de specifikke områder af det offentlige liv, hvor de er sagkyndige og kompetente. Jeg tror at alle ville have meget at vinde, hvis det intellektuelle livs logik – dvs. princippet om argumentation og modbevis – bredte sig til det offentlige liv. I dag er det alt for ofte det politiske livs logik – dvs. angiveri og nedrakning, "sloganisering" og forvanskning af modstanderens ideer – der breder sig til det intellektuelle liv. Det ville være godt, hvis "skaberne" kunne opfylde deres funktion som offentlighedens tjenere og undertiden bidrage til den offentlige velfærd.

På europæisk niveau betyder det simpelthen at anlægge et mere universalistisk perspektiv og dermed at markere en etape på vejen til en universel stat, der selv i intellektuel henseende er langt fra at være realiseret. Faktisk ville der ikke være vundet stort, hvis *eurocentrismen* erstattede de gamle kejserlige nationers "sårede" nationalisme.¹⁹ Nu hvor 1800-tallets store utopier har vist sig at føre til fordærv og sociale

¹⁷ Der hentydes her til Luc Ferry og Alain Renauds bog *La pensée 68* (Paris 1985). O.a.

¹⁸ P. Vidal-Naquet: *Les Juifs, la mémoire et le présent* (Paris, bd. I 1981 og bd. II 1991).

¹⁹ Jf. hertil "Modstridende interesser i staten" i dette temanummer, hvor Bourdieu folder denne kritik lidt mere ud. O.a.

lidelser, er det påtrængende nødvendigt at skabe betingelserne for en kollektiv rekonstruktion af et univers af realistiske idealer, der er i stand til at mobilisere folks viljer uden at mystificere deres forestillinger.

Paris, december 1991